

> İstanbullu Rum
ressam İvi Stangali.

Bir ressam, bir kadın, bir İstanbullu Rum: İvi Stangali

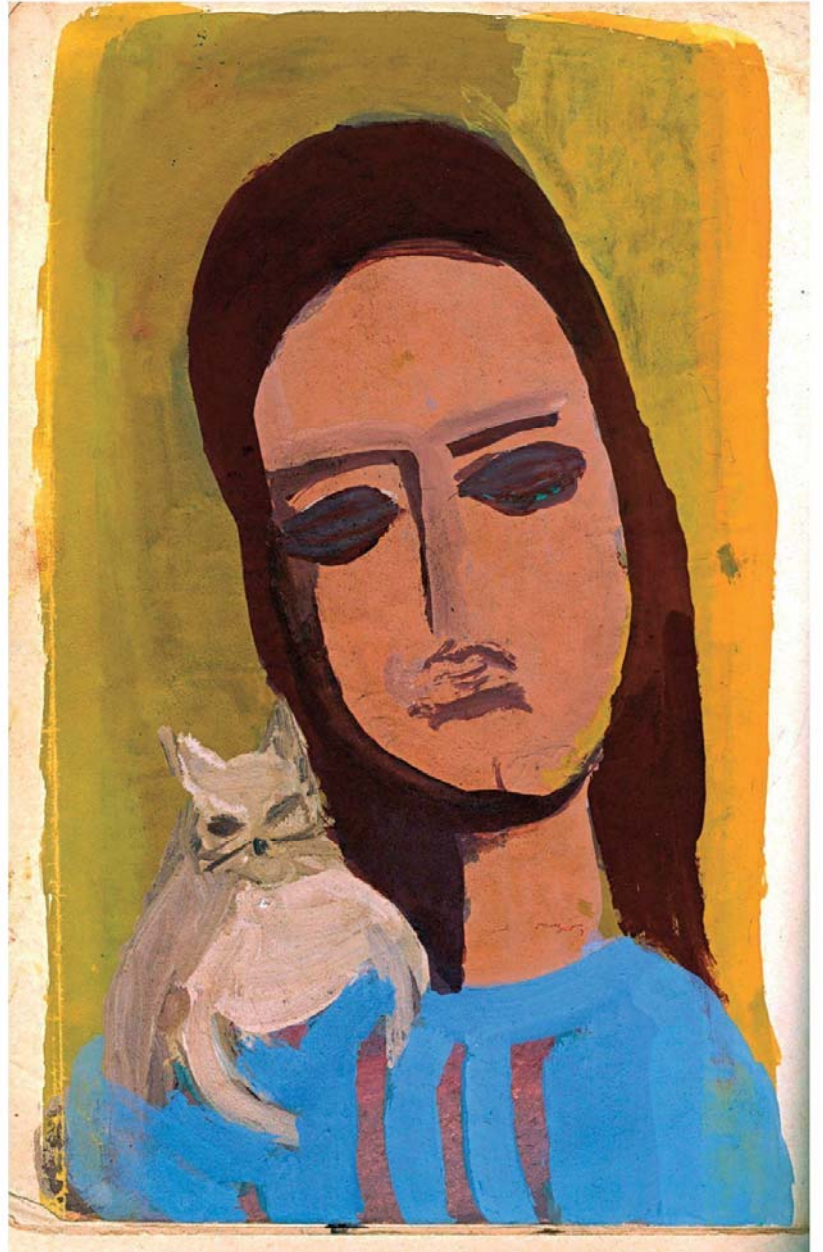
İstanbullu Rum ressam İvi Stangali'nin yaşamı ve sanatı, Sula Bozis ve Seza Sinanlar Uslu'nun hazırladığı ve **Yapı Kredi Yayınları**'ndan basılan "İvi Stangali: Ressamı Hatırlamak" adlı **kitapla** su yüzüne çıkıyor.

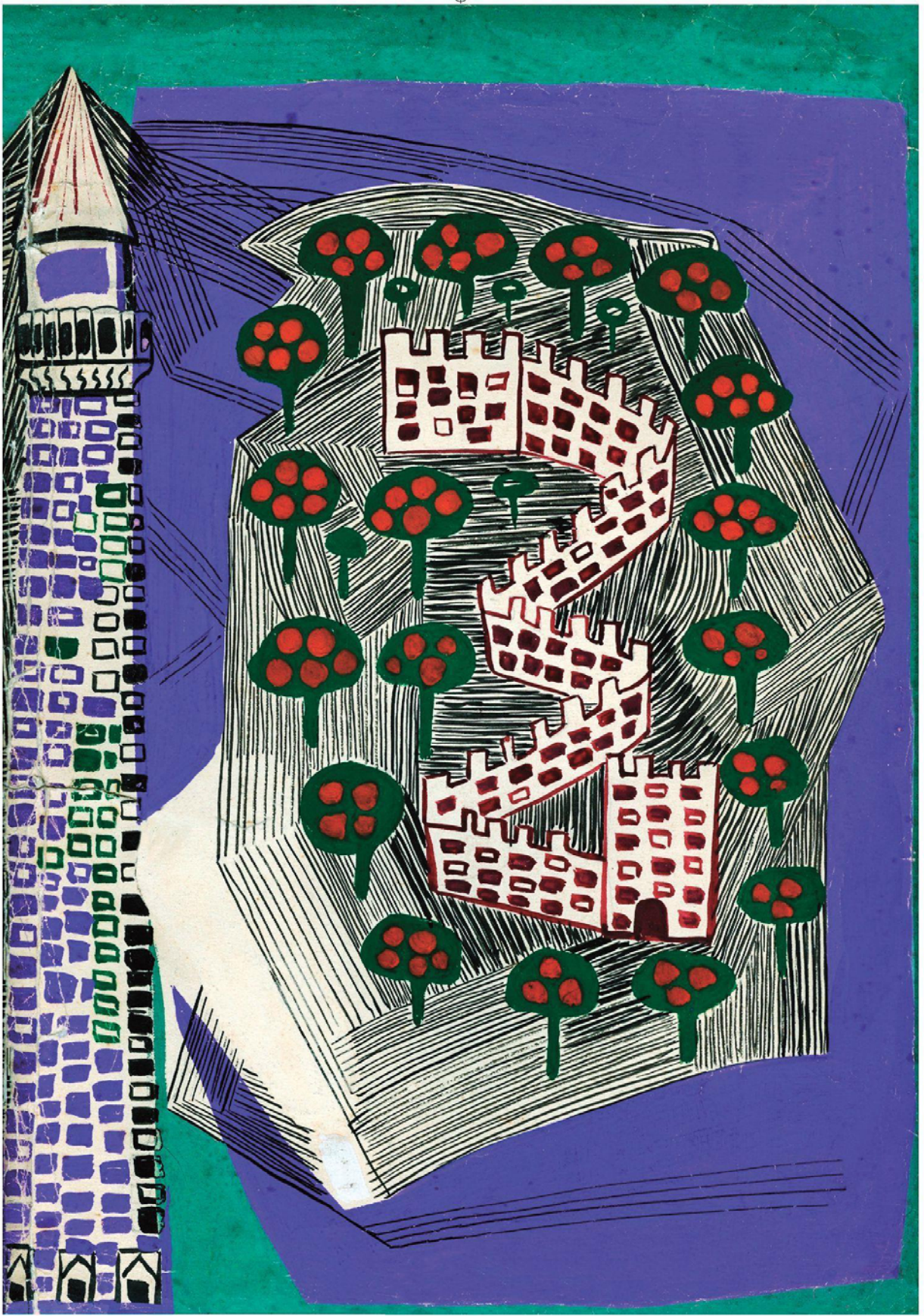
ALİ KAYAALP
alikotaalp7@gmail.com

Yapı Kredi Yayınları, İstanbullu yazar, araştırmacı ve sanatçı Sula Bozis ile sanat tarihçisi, yazar, öğretim üyesi ve küratör Seza Sinanlar Uslu'nun ortak çalışması olan bir **kitap** yayımladı. İki yazarın birlikte hazırladığı kitabın kahramanı İvi Stangali. Çoğu insanın zihninde herhangi bir çağrışım yapmayacağı muhtemel olan İvi Stangali bir ressam, bir kadın, bir İstanbullu Rum. Dolayısıyla onun hikâyesi, aslında toplumsal çerçevenin daima dışında kalarak her bakımdan 'azınlık' olmanın kaçınılmaz bilgisiyse, susturulamaz bilinciyle örülmüş bir hikâye. Ona verilen kimliklerin söylediğinin aksine, Stangali, hayatı boyunca kendini ne Rum ne de Türk olarak tanımlamıştı onun gözünde tek vasfı **sanatçılığıydı**.

ON'LAR GRUBU

İvi Stangali, 29 Mart 1922'de, kentteki varlıklarını binlerce yıl önceye (Konstantinopolis'in de öncesinde, Byzantium kolonisinin kurulduğu MÖ. 7. YY.'a) dayandıran bir topluluğun, İstanbul Rumlarının içine doğdu. İstanbul Rumları, Yunan dünyasının emperyalist iddialarını asırlarca somutlaştırmış olan başlıca merkezin sâkinleriydi (bir diğer önemli merkez de, Mısır'ın İskenderiye kentidir). İstanbullu Rumlar, Stangali Ailesi'nin Sakız Adası kökenli olması gibi, soyağaçları bazen Helen coğrafyası-

^ İvi Stangali, On'lar Grubu'nun kurucuları arasında yer alıyordu.

< Stangali'nin kağıt üzerine resmettiği "Maya İçin" başlıklı eseri.

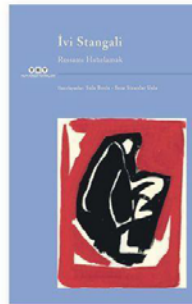
nın farklı bölgelerine (Girit, Pontus, Kapadokya vb.) uzansa da büyük ölçüde türdeş bir toplumdur. Stangali doğduğu sırada, Anadolu'da Türk ve Yunan orduları arasında devam eden savaşın sonucu büyük ölçüde belli olmuş, sonucu kesinleştiren Dumlupınar Meydan Savaşı Ağustos 1922'de gerçekleşmiş, Eylül'ün başında da Türk orduları, Anadolu Rum cemaatinin büyük bir kısmını barındıran liman kenti İzmir'e girmişti. Bu, ülkede yaşayan tüm Rumlar için tedirginlik yaratan bir gelişmeye işaret ediyordu ve büyüyen dehşet duygusunun eşliğinde, Rum nüfusun önemli çoğunluğu, memleketlerini terk etmek zorunda kaldılar (yerlerinde kalanlar da, 1920'lerin ortalarında Mübadele ile gönderildi). Stangali Ailesi'nin bu tedirginliği hissetmemesi imkânsızdı, ancak onlar ne olursa olsun kalanlardandı. İvi Stangali, bu kararın sonucunda bir İstanbullu olarak büyüdü. Bugün gitgide azalan öğrenci sayısıyla, Taksim'de bir sessizlik anıtı gibi dikilmekte olan Zeynep Lisesi'nde okudu. Edebiyat ve sanat ilgisiyle yaşlılarından ayrılan duyarlı çocuklardandı ve bu ilgilerinin sonucu olarak da 1942'de misafir öğrenci olarak Güzel Sanatlar Akademisi'ne başladı. Akademî'nin bu haşmetli döneminde Resim Bölümü; hem Çallı İbrahim, Feyhaman Duran, Hikmet Onat gibi 1914 Kuşağı ressamlarını; hem Fransa'dan gelip bölümün başına getirilmesi eski kuşaklarca pek hoş karşılanmayan Leopold Lévy'yi ve Lévy ile temasta olup varlıklarını giderek daha belirgin kılmaya başlamış olan genç bir ressam topluluğunu barındırıyordu. Sonuncuların biri de bohem ve hovarda karakteriyle silik hatlar üzerinden Çallı'yı andıran ve sanatında Anadolu'nun yerelliğini fevkalade önemseyen Bedri Rahmi Eyüboğlu'ydu. Eyüboğlu, Stangali'nin hocası, sırdaşı ve dostu oldu. Atina'da geçirdiği, ümit ve onunla birlikte giden bunalım hissini hafifletmek için kaleme kâğıda sandığında, en önemli mektup arkadaşlığıydı. Bu dönemin Stangali'nin de içinde bulunduğu en önemli atımlarından biri ise 1946'dan 1954'e kadar çok sayıda sergi açan; Leyla Gam-

sız, Nedim Günsür, Mustafa Esirkuş, Mehmet Pesen gibi başka Eyüboğlu öğrencileriyle birlikte kurulan "On'lar Grubu"dur. Bu arada 1949'da Stangali, Akademi'den Eyüboğlu'nun resimsel çizgisinin sadık bir izleyicisi olarak mezun olur. 1950'lerde resim yapmanın dışında, kitap illüstrasyonlarıyla da ciddi ölçüde ilgilendiği görülmektedir.

1950'ler Türkiye için zor geçer: Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, kesif anti-komünist paranoya, belirginleşen ekonomik kriz, ordudaki huzursuzluk ve adanın iki toplumu arasındaki gerginliğin fiilen şiddete dönmesiyle dehşet kazanan Kıbrıs sorunu, buna bağlı olarak gelişen ve modern zamanların en büyük felaketlerinden olan 6-7 Eylül Olayları... Zamanın en bilindik manzaralarından biri, "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır" haykırışlarıyla, "Yeşil ada kızıl olamaz" pankartlarıyla düzenlenen Kıbrıs mitingleridir ve bu manzaralar, artık üç merkezde yoğunlaşmış olan (Bozcaada, Gökçeada, İstanbul) Türkiye Rumlarını tedirgin eder. Cemaatin hissettiği dehşet havasına karşın Stangali'nin bu yılları, entelektüel bir yaratım heyecanıyla geçer. 1958'de Brüksel'deki Sanayi Fuarı'nda Türk pavyonunun hazırlanmasında Bedri Rahmi Eyüboğlu'na yardım eder. Sergiden sonra Paris'e

geçer; New York'un bir sanat merkezi olarak yükselişine karşın hâlen dünyadaki en önemli sanat şehri olan Paris'te bir süre kalır. 1960'larda, hayatındaki en önemli gelişme, kızı Maya'yı doğurması olur. Fakat bir sene sonra Kıbrıs'ta giderek ağırlaşan durum tüm İstanbul Rumları gibi, Stangali'yi de vuracaktır: İstanbul Rumlarının Yunan tebaasına mensup olanları için kitlesel bir sınır dışı kararı çıkarılır; banka hesapları dondurulur; gayrimenkullerine el konur ve yanlarına alacakları 20 kilo eşya ve 200 lirayla derhal Türkiye'yi terk etmeleri istenir. Bu karar, Türkiye'nin tarihsel Rum cemaatini fiilen ortadan kaldırır. Süreç sona erdiğinde, Yunanistan'a gönderilen nüfus 50 bine yakındır. Stangali de bu süreçte çok sevdiği kentini terk etmek zorunda kalır; çünkü, vatandaşlık almak için

İvi Stangali'nin tarihi bilinmeyen yapıtı.

Sula Bozıs ve Seza Sinanlar Uslu'nun, "İvi Stangali: Resimleri ve Hatırlamak" adlı kitabı.

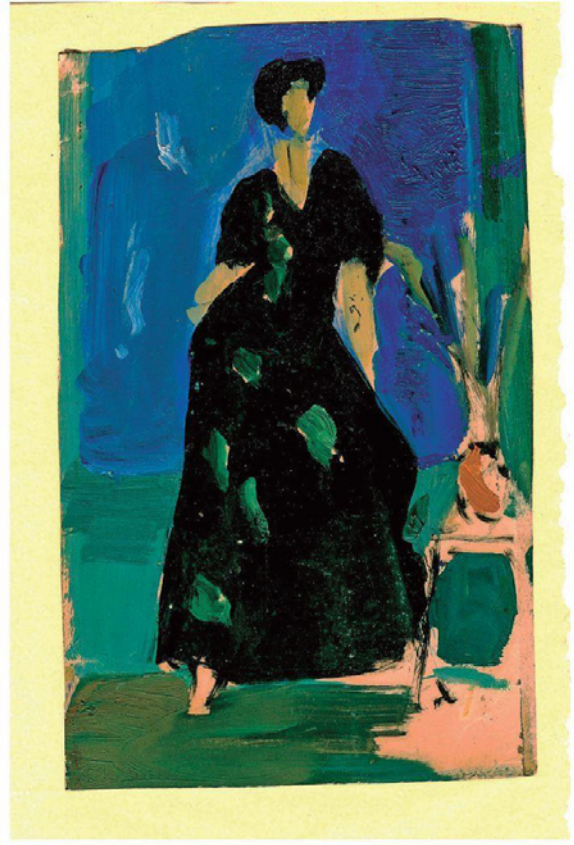
yaptığı ısrarcı başvurulara rağmen İvi Stangali, Türk vatandaşı değildir. Yurdundan uzaklara sürüleceğini hiç aklına getirmeden devam ettirdiği hayatı, Stangali'yi genç yaşında, bilmediği bir ülkeye sürükler. Atina'ya yerleşir, kırık bir kalp ve giderek artan sıkıntı hissini eşliğinde, yine de günün birinde dönüş ümidini kaybetmeyerek yaşamını sürdürür. 1967'de Albaylar Cuntası'nın başa gelmesi, 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ve hemen ardından cuntanın devrilmesiyle cumhuriyetin ilanı, Yunanistan'ın zor ve buhranlı yıllarını belirleyen olaylardır. Yurdundan uzak düşmenin acısı, bu karmaşık dönemin yıkımlarını Stangali için arttırmıştır; zaman geçtikçe, Türkiye'deki eski dostlarıyla rabitası azalır. 1975'te Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun vefatı, Stangali için büyük bir kayıptır. 1999'da vefat ettiğinde, Yunanistan'a yerleşmek zorunda bırakıldığından beri çok az resim yapmış olan İvi Stangali'yi İstanbul'da hatırlayan pek az kişi kalmıştır.

MODERN TÜRK RESMİNİN TEMSİLCİLERİNDEN

Bu kitabın ortaya çıkışının arkasındaki fikre gelince... "İstanbul Rumlar", "Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemaclar", "İstanbul Lezzeti: İstanbul Rumların Mutfak Kültürü" gibi önemli yayınlarla, çok zayıflamış olan köklü bir cemaatin sesini yeniden duyurmayı üstlenmek gibi önemli bir vazifeyi üstlenen Sula Bozıs'in Stangali'ye ilgisi, Arif Keskiner'in "Çiçek Gibi" kitabıyla başlamış. Bu kitabın 2002 yılında basıldığı düşünülürse, Stangali'nin Rum cemaati içinde bile büyük ölçüde karanlıkta kalmış bir isim olduğu anlaşılıyor. Bozıs'in bu enigmatik figüre duyduğu ilgi, onun Atina'da yaşayan kızı Maya ile tanışmasıyla somut bir biçim alıyor. Stangali'nin defterlerinden, eskizlerinden, mektuplarından, belgelerinden oluşan bir arşiv, Bozıs tarafından değerlendirilmeye başlanıyor. Sezer Duru, Hughette Eyüboğlu gibi Stangali'yi yakından tanıyan başka kişilerin de katkılarıyla ressam üzerindeki belirsizlik bulutları dağılıyor. Çalışma boyunca Stangali, Rum cemaatinin trajik bir bireyi olarak tebarüz et-

› İvi Stangali: Ressamı Hatırlamak", sanatçının Türk resmindeki yerini vurguluyor.

mekle birlikte, ilerleyen sayfalarda ressamlığı giderek öne çıkar ve kurguyu belirler hâle geliyor. Bu aşamada, Bozıs'in Pera Müzesi'ndeki küratörlük çalışmalarından bildiği Seza Sinanlar Uslu ile tanışması, çalışmanın giderek artan sanatsal odağına yeniden bakma zarureti gidilmesi bakımından önemli bir adım, önemli bir aşama. Bir sanat tarihçisi olarak Stangali'nin sanatçılığının cesametli bir değerlendirmesini yapan Uslu, böylelikle Stangali'nin Türk resmindeki yerinin de altını çiziyor. Benzerine zor rastlanan bir figür olan ressamı, tüm özgünlüğüyle Türk resminin 1950'lerdeki arayışlarının içine yerleştirmek mümkündür; bu bakımdan o, Eyüboğlu'nun çoğu öğrencisi gibi, Anadolu'nun yerel unsurlarını önemseyen bir modernist resim tavrının temsilcisi sayılmalıdır. Türkiye'den gitmek zorunda bırakılmasaydı, neler yapabileceği hakkındaki varsayımlar, ancak Atina'da doldurduğu eskiz defterlerindeki bazı tasvirler ışığında düşünülebilir. Bu tasvirler, hayatı boyunca bağlı olduğu Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun etkisinden sıyrılıp kendine has bir ifadeyi doğurmaya yaklaştığı anlardır. Öğrencilik yıllarından tutmaya başladığı eskiz defterleri, giderek içsel yaşantısına dair bir günlük niteliğini alacak ve Stangali'nin sanatçılığının gelişim evresi hakkında bizlere çok fazla şey söyleyecektir. Bu defterler de, sanatçının mektuplarıyla birlikte, kitabın sağladığı en önemli arşiv malzemelerinden sayılmalı. Stangali'yi doğrudan kendi sesiyle, kendi sözüyle tanımaya cevaz veriyor. Kızı Maya Stangali'nin "Karanlık Renkler, 1964 - 1999" adlı kısa metniyse, annesinin Atina yıllarıyla ilgili birinci elden tanıklık içerdiği için, son derece önemli ve kıymetli, bir o kadar da ağır ve iç kıyıcı bir nitelik taşıyor.

İvi Stangali, Türkiye'nin resim sanatının kendine özgü renklerinden birisi ve has İstanbul çocuğu. Buna rağmen, yılların ve göç yollarının yıpratıcı etkisi altında adı ve yapıtları unutulup gitmiş. Sula Bozıs ile Seza Sinanlar Uslu'nun, Maya Stangali'nin kıymetli dokunuşuyla renklenen çalışması, bu İstanbullu ressamın hayatını ve sanatını değerlendiren önemli bir kaynak. **MS**